

Ελληνική
 Ελληνικά
 Neοελληνικά
 زبان فارسی
 日本語
 中国語
 한국어
 Português
 Türkçe
 Deutsch
 Latin
 Français
 Italiano
 Русская

دو زبانی در کودکان

علی عربانی دانا

مقدمه

در گذشته، والدین فرزندان خود را تشویق می‌کردند که از آداب، فرهنگ و زبان اکثر افراد جامعه استفاده کنند. امروزه، والدین با توجه به اهمیت تفاوت‌های فرهنگی تمایل دارند که زبان اول خود را به فرزندانشان انتقال دهند و دو زبانی را به عنوان جلوه‌ای از اهمیت غرور ملی ترویج دهند. کودکان به راحتی می‌توانند دو زبانه شوند، به عنوان مثال محیط‌هایی همچون خانه، مدرسه یا جامعه می‌تواند باعث دوزبانی کودکان شود. بعضی از کودکان قادرند که به خوبی دو زبان را یاد بگیرند، اما گاهی اوقات به این واقعیت می‌رسند که یکی از این زبان‌ها بهتر از دیگری است. زبانی که کودک به راحتی با آن تکلم می‌کند، ممکن است به مرور زمان تغییر کند، به خصوص اگر کودک به طور مداوم از آن استفاده نکند.

مهارت تکلم به دو زبان مختلف مثل مهارت‌های دیگر است. از این رو، اگر کودکان بخواهند آن را خوب فراگیرند، نیاز به تمرین زیادی دارند. در این حالت، والدین نقشی مهم در فراهم کردن این تمرین‌ها دارند. کودک بدون تمرین نمی‌تواند به این دو زبان با دیگران صحبت کند و متوجه کلام آن‌ها شود.

دوزبانگی چیست؟

تعریف دوزبانگی چندان ساده نیست و با آن که در این زمینه تعریف‌های گوناگون توسط زبان‌شناسان ارائه شده است، به سهولت نمی‌توان یکی از آنها را به عنوان تعریفی جامع و کامل انتخاب کرد. برخی از افراد علاوه بر زبان مادری‌شان یکی از زبان‌های اشاره را فرا گرفته‌اند و این زبان‌ها نیز زبان‌های واقعی‌اند. علاوه بر این، برخی از افراد به راحتی می‌توانند از عهده خواندن متون زبان دوم برآیند و حتی به راحتی آن را می‌نویسند، اما به شکل مطلوب از عهده تکلم یا درک آن بر نمی‌آیند. از سوی دیگر، کسی که دو لهجه یک زبان را بداند، دو زبانه نامیده نمی‌شود (استاینبرگ، ۱۳۸۱، صفحات ۲۷۴-۲۷۳). به طور کلی می‌توان دوزبانگی را به توانایی فرد دو زبانه در کاربرد دو زبان مختلف تعبیر کرد. بنابر تعریف هارتمن و استورک، دو زبانه فردی است که به دو زبان سخن می‌گوید و کسی که به دو زبان به طور مساوی تسلط دارد، دو زبانه کامل نامیده می‌شود. بلمفیلد مفهوم مشخص‌تری از این اصطلاح به دست می‌دهد و معتقد است که اصطلاح دو زبانه را باید در مواردی به کار گرفت که افراد دارای تسلط یا توانایی بومی مانندی در هر دو زبان باشند. از طرف دیگر، زبان‌شناسانی مانند هاگن، تنها دانستن دو زبان را ملاک کافی برای دو زبانه بودن افراد دانسته‌اند. به نظر واین رایش، دو زبانه کسی است که بتواند دو زبان را به تناوب و به جای یکدیگر به کار گیرد. دو زبانه‌ها را از نظر میزان تسلط آنها به دو زبان می‌توان به دو گروه دو زبانه همتراز و دو زبانه چیره تقسیم کرد. دو زبانه همتراز فردی است که به هر دو زبان به طور یکسان مسلط است، اما دو زبانه چیره کسی است که بر یکی از دو زبان بیشتر تسلط دارد.

دوزبانگی به انواع دیگری تقسیم شده است، از جمله دو زبانه هم‌پایه و دو زبانه ناهم‌پایه. دو زبانه

هم‌پایه و ناهم‌پایه بیشتر براساس حوزه رفتار زبانی و کاربرد هر یک از دو زبان، از یکدیگر قابل تمایزند. در دو زبانگی هم‌پایه، کودک دو زبان را به‌طور جداگانه (مثلاً یکی را در خانه و دیگری را در مدرسه) آموخته است و بنابراین، دو نظام معنایی جداگانه در ذهن دارد، به طوری که برای هر واژه، معنی جداگانه‌ای در هر زبان موجود است. اما در دو زبانگی ناهم‌پایه، کودک دو زبان را در محیط‌ها و موقعیت‌های مشابه و از افرادی معین آموخته است و آنها را در کنار یکدیگر و به جای یکدیگر متناوباً به کار می‌برد. در این حالت کودک دارای یک نظام معنایی واحد و در هم آمیخته است و معنی واژه‌ها در دو زبان تقریباً به طور کلی یکی شده است. در تقسیم بندی دیگری، می‌توان دو زبانه‌های طبیعی را از دو زبانه‌های مصنوعی باز شناخت. دو زبانه طبیعی فردی است که دو زبان را در خانواده یا اجتماع به طور طبیعی و بدون آموزش مستقیم آموخته است، اما دو زبانه مصنوعی کسی است که یکی از دو زبان را از طریق آموزش فرا گرفته است (مدرسی، ۱۳۶۸، صفحات ۳۲-۲۸).

آیا یادگیری دو زبان باعث مشکلات زبانی یا گفتاری می‌گردد؟

در حال حاضر شواهدی مبتنی بر تأثیر نامطلوب دو زبانگی زود هنگام بر فراگیری زبان (چه زبان اول، چه زبان دوم) در دست نیست. حتی تحقیقات اخیر حاکی از مزایای دو زبانگی زود هنگام است (استاینبرگ، ۱۳۸۱، ص ۲۷۹). اگر دو زبان عموماً در سنین کودکی و به‌طور هم‌زمان مورد استفاده قرار گیرد، احتمالاً باعث مشکلات زبانی - گفتاری نمی‌گردد. اما اگر کودکان در سال‌های قبل از مدرسه یعنی بعد از این‌که زبان اول را به‌طور کامل فرا گرفته باشند، در معرض زبان دوم قرار گیرند، احتمال بیشتری برای بروز مشکلات وجود خواهد داشت. بعضی از زبان

که زبان مادری فقط وسیلهٔ محاوره در خانه و جامعه باشد و جایی در نظام آموزش کودک نداشته باشد (اینترنت).

تحقیقی که در زمینهٔ دو زبانی دانش آموزان آشوری زبان انجام شده است نشان می‌دهد که آشوری زبان‌های دو زبانه به‌رغم این که در درس جمله‌سازی، انشا نویسی فارسی و قرائت فارسی از تک زبانه‌ها پیشی گرفته‌اند، اما ریاضی را به زبان مادری بهتر می‌آموزند (پورامینی، ۱۳۸۲).

والدین چگونه می‌توانند کودکان خود را دو زبانه کنند؟

نظریات مختلفی در زمینهٔ بهترین روش برای آموزش دو زبانی به کودکان وجود دارد. بسیاری از محققان معتقدند کودکی که در سنین اولیه به‌طور هم‌زمان در معرض دو زبان قرار می‌گیرد، آن دو زبان را به‌طور طبیعی یاد خواهد گرفت. کودکان ممکن است که در بعضی از مراحل یادگیری دو زبان، آن دو را با هم ترکیب کنند، به‌طوری که در حین تکلم به زبان مادری، واژگان زبان دیگر را به عاریت بگیرند. این پدیده بدین علت رخ می‌دهد که آن واژگان در زبان دوم وجود دارد اما معادل آن در زبان مادری کودک موجود نیست یا این که واژگان زبان دوم بیانگر پیامی است که به راحتی قابل ترجمه به زبان مادری کودک نمی‌باشد. اما مرز این دو زبان به تدریج از هم جدا می‌شود. به مرور زمان کودک یاد می‌گیرد که چگونه باید برای ایجاد عواطف خاص یا هنگام صحبت در بافت‌های خاص از این دو زبان استفاده کند، مثلاً تشخیص می‌دهد که یکی از این زبان‌ها غیررسمی است و در خانه به کار می‌رود. مراحل نیز وجود دارد که یک زبان بیشتر از زبان دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرد، مثلاً وقتی که محیط تغییر می‌کند (اینترنت).

ممکن است که مهارت کودکان در دو زبان یکسان نباشد. طبیعی است که درک کودک از یک زبان بیشتر

شناسان معتقدند که اگر کودک قبل از یادگیری کامل زبان اول در معرض زبان دوم قرار گیرد، رشد زبان اول در وی کاهش می‌یابد یا حتی معکوس می‌شود. بعضی دیگر معتقدند که سطح مهارت زبان دوم فقط به اندازهٔ سطح مهارت زبان اول رشد پیدا خواهد کرد (اینترنت).

اگر کودک دچار مشکل ارتباطی گردید، بهتر است که والدین با وی به زبانی صحبت کنند که با آن راحت است، حتی اگر این زبان متفاوت از زبانی باشد که کودک در مدرسه استفاده می‌کند. اما باید توجه کرد که در روند عادی کودک نباید تغییری ناگهانی ایجاد شود، زیرا ممکن است باعث ایجاد استرس در کودک گردد.

والدینی که نگران رشد زبانی و گفتاری کودک خودند باید با متخصص گفتار درمانی مشورت کرده، مهارت‌های زبانی او را ارزیابی کنند. این ارزیابی باید شامل هر دو زبان باشد و توسط یک گفتار درمانگر دو زبانه انجام شود یا این که با کمک مترجم و توسط شخصی صورت پذیرد که با قواعد و ساختار هر دو زبان آشنایی دارد. اگر کودک در هر دو زبان دارای درنگ گفتاری باشد، ضرورتی ندارد که خدمات پیشرفته به وی ارائه شود، زیرا این درنگ‌ها ممکن است که خاص آن کودک باشد.

تأثیر دوزبانی بر هوش و یادگیری

شاهدی در دست نیست که نشان دهد دو زبانی زود هنگام موجب آسیب رساندن به قوای ذهنی و شناختی کودک می‌شود. حتی شواهد تا حدی حاکی از تأثیر مثبت دو زبانی زود هنگام بر قوهٔ تفکر کودک می‌باشند. با توجه به این که پردازش ذهنی و تفکر از زبان مستقل‌اند، به نظر می‌رسد در آینده محققان از تأثیر مستقیم زبان بر هوش سخن به میان آورند (استاینبرگ، ۱۳۸۱ صفحات ۲۸۱-۲۸۲).

پیامدهای منفی دو زبانی زمانی بروز پیدا می‌کند

از حدی باشد که آن را مورد استفاده قرار می‌دهد. اگر کودکان دو زبان را در دو حالت گوناگون استفاده کنند، مثلاً با مادر به یک زبان صحبت کنند ولی با پدر به زبان دیگر. چندان دچار اختلال نخواهند شد. در کل، سه راه حل زیر برای دو زبانه کردن کودکان پیش‌نهاد می‌شود:

- یک راه این است که از همان آغاز کودکی دو زبان را به کودک یاد بدهیم، مثلاً پدر و مادر به یک زبان با کودک صحبت کنند و پرستار کودک به زبان دیگر یا این که پدر به یک زبان و مادر به زبان دیگر با او صحبت کند.

- راه دیگر این است که در خانه فقط از یک زبان استفاده شود. وقتی که کودک پا به سن مدرسه می‌گذارد، زبان دوم را در آن جا یاد می‌گیرد.

- راه سوم این است که فرصت‌های متعددی را در موقعیت‌های روزمره برای کودک فراهم کنید تا بتواند هر دو زبان را تمرین کند.

برای دو زبانه کردن کودکان از چه ابزارهایی می‌توان استفاده کرد؟

۱- کتاب: والدین با تهیه کتاب‌های دو زبانه و خواندن آنها برای کودک می‌توانند وی را با دو زبان آشنا کنند.

۲- نوار صوتی و لوح فشرده (CD): نوارها و لوح‌های فشرده‌ای که به زبان‌های دیگر تهیه شده‌اند نیز می‌تواند مؤثر باشد. شعر خوانی با استفاده از زبان دوم راه خوبی برای یادگیری آن زبان است، زیرا شعر و سرود برای کودکان خیلی جذاب است.

۳- نوارهای ویدیویی و DVD: برنامه‌های کودک اغلب به زبان‌های مختلف تهیه می‌شود. این برنامه‌ها می‌تواند اعداد، حروف، رنگ‌ها و واژگان پایه را به کودک آموزش دهد.

۴- برنامه‌های زبانی: کودکان در اردوها و برنامه‌های آموزش دو زبانی نیز می‌توانند دو زبانه شوند. این برنامه‌ها فرصت استفاده از دو زبان را در

اختیار کودک قرار می‌دهد.

والدین چه انتظاری باید از کودکان دو یا چند زبانه خود داشته باشند؟

- همه کودکان دو زبانه دارای ویژگی منحصر به فرد می‌باشند. رشد دو زبان در کودک به نوع و میزان دروندادی بستگی دارد که کودک از هر دو زبان دریافت می‌کند.

- بسیاری از کودکان دو زبانه مثل همه کودکان دیگر، اولین کلمات خود مثلاً مامان، بابا و غیره را در سن یک سالگی تولید می‌کنند. تا سن دو سالگی بسیاری از کودکان دو زبانه از عبارات دو کلمه‌ای مثلاً «توپ من» استفاده می‌کنند. اینها معیارها و نمونه‌های رشد زبانی است که دقیقاً در کودکان تک زبانه نیز مشاهده می‌شود.

- گاهی ممکن است که کودکان قواعد دستوری دو زبان را با هم ترکیب کنند و این که کلمات دو زبان را در یک جمله به کار گیرند. این در واقع بخشی از رشد طبیعی دو زبانی است.

- بعضی از کودکان وقتی که در معرض زبان دوم قرار می‌گیرند ممکن است مدتی از تکلم به آن زبان خودداری کنند. این «دوره خاموش» ممکن است چند ماه و حتی یک سال طول بکشد. اما این پدیده هم کاملاً طبیعی است و به زودی از بین می‌رود.

فهرست منابع:

- استاینبرگ، (۱۳۸۱). روان‌شناسی زبان. ترجمه دکتر ارسلان گلنام. تهران: سمت.
- پورامنسی، مریم (۱۳۸۲). تأثیر دو زبانی بر میزان یادگیری دانش‌آموزان دو زبانه آشنوری ساکن تهران، مجموعه مقاله‌های پنجمین کنفرانس زبان‌شناسی. تهران: آرویح.
- مدرسی، یحیی (۱۳۶۸). درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- WWW.kidsource. Com
- WWW. Asha. org
- WWW.ocaq. Net/ dilmac